

Barbaars of beschaafd?

Bronnenblad havo **Werkwijze**

Hieronder staan bronteksten van Romeinse schrijvers. Ze gaan over het contact tussen Romeinen en Germaanse stammen. Wat moet je doen?

- Lees de bronteksten goed door en vraag je af:
Hoe denken de Romeinse schrijvers over de Germanen en andere volken?
Hoe *barbaars* of *beschaafd* vinden de Romeinen de andere volken?
Hebben de Romeinen *bewondering* of *minachting* voor de andere volken?
- Zet een punt op de x-as en de y-as. Verbind de twee punt met elkaar. Schrijf vervolgens de letter van de bron in het waardenkwadrant.
- Beargumenteer van elke brontekst waarom je deze op een bepaalde plaats in het waardenkwadrant hebt gezet. Daarvoor is het nodig dat je de *hoofdgedachte* van de bron achterhaalt.
- Gebruik daarbij een citaat uit de bron. Schrijf je argumentatie met het citaat op het opdrachtenblad.
- Bron A doen we klassikaal. De andere bronnen doe je individueel of duo's.

Bron A

Over de Belgen

Gallië bestaat uit drie delen, waarvan de Belgen er één bewonen, de Aquitaniërs een ander, en het derde het volk dat in hun eigen taal 'Kelten' genoemd worden en in onze taal Galliërs (...) Van al deze volken zijn de Belgen het dapperst, en wel doordat ze het verst verwijderd zijn van de Romeinse Provincie met haar verfijnde levenswijze. Bij hen komen het minst vaak handelaren om goederen te brengen die tot slapheid leiden. En ze zitten het dichtst bij de Germanen, die aan de andere kant van de Rijn wonen. Met hen zijn ze in voortdurende staat van oorlog

Julius Caesar (100-44 v.Chr.), *De Gallische Oorlog*, 1.1, 1-4.

Bron B

Over de Chauken

We hebben besproken dat er in ieder geval in het Oosten verschillende volkeren langs de kust wonen, die het zonder bomen en struiken moeten stellen. Maar ook in het Noorden hebben we zulke volken gezien, te weten de Chauken.

Twee keer per etmaal komt de oceaan daar met geweldige watermassa's over een onmetelijke afstand opzetten (eb en vloed) en bedekt er de natuur waarvan het onduidelijk is of die bij het vasteland hoort of deel uitmaakt van de zee. Daar bewoont dat arme volk hoge terpen, die ze eigenhandig hebben opgeworpen tot de hoogste waterstand die ze hebben meegemaakt. Met hun hutten, die ze erop hebben gebouwd, lijken ze wel zeelieden en ze jagen rondom hun hutten op vissen die met de zee meevluchten. Ze kunnen geen vee houden en zich zo als de naburige volken met melk voeden (...) Van riet en moerasbies vlechten ze touw om visnetten van te knopen. Met de hand verzamelen ze slijk dat ze, meer door de wind dan door de zon, laten drogen tot turf en daarmee verwarmen ze hun voedsel en hun door de noordenwind verkleumde lichamen. Ze drinken uitsluitend regenwater (...) En deze volkeren spreken van slavernij als ze vandaag de dag door het Romeinse volk overwonnen worden! Zo gaat het inderdaad: het lot laat veel mensen in leven om ze te straffen.

Plinius de Oudere (23-79 na Chr.), *Natuurlijke Historiën*, 16, 2-4.

(Plinius is bestuurder geweest van de Romeinse provincie *Gallia Belgica*, die bestond uit het tegenwoordige Nederland en Duitsland tot aan de Rijn, België en Noord-Frankrijk.)

Bron C

Over de Nerviërs

Toen Caesar informeerde naar het karakter en de gewoonten van de Nerviërs, kwam hij het volgende te weten. Kooplui hadden geen toegang tot deze stam. Invoer van wijn en andere luxegoederen stonden ze niet toe, want daardoor, dachten ze, zou hun moed verslappen en hun krijgslust verminderen. Het was een woest volk, dat niets moest hebben van de andere Belgen. Die hadden zich, in de ogen van de Nerviërs, 'uitgeleverd aan de Romeinen' en hadden hun oude krijgskunsten laten varen. Zelf zouden de Nerviërs zeker geen afgezanten naar Caesar sturen en geen enkel vredesvoorstel accepteren.

Julius Caesar (100-44 v.Chr.), *De Gallische Oorlog*, 2.15, 3-6.

Bron D

Over de Bataven

De Bataven, die van al deze volken het meest opvallen door hun moed, bewonen geen groot stuk van de oever, maar wel een eiland in de Rijn. Ooit maakten ze deel uit van de Chatten, maar na een interne ruzie trokken ze verder naar deze woonplaats, waar ze deel uitmaken van het Romeinse Rijk. Zij hebben nog steeds de eer en onderscheiding van een oud bondgenootschap, want ze worden niet vernederd met de plicht belasting te betalen, en geen belastingophaler perst ze uit. Vrij van belastingafdrachten als ze zijn, zijn ze voorbestemd voor de strijd, alsof ze wapens en harnassen zijn die voor de oorlog worden gereserveerd.

Publius Cornelius Tacitus (ca. 56-117 na Chr.), *Germania*, 29.

Bron E

Over de Cherusken en de 'Varusslag' in het Teutoburgerwoud, 9 na Chr.

De mensen zijn daar uiterst sluw en geboren leugenaars. Er was toen een jonge man uit een vooraanstaand Germaans geslacht, die bekwaam was in het gevecht en snel kon denken, meer dan bij de Germanen gewoonlijk was. Hij heette Arminius en had tijdens de laatste veldtocht steeds aan onze kant gevochten.

Het dapperste leger van allemaal, het beste van de Romeinse troepen wat discipline en dapperheid betreft, werd in een hinderlaag gevangen door Arminius en zijn mannen. Het half verkoolde lijk van de Romeinse legeraanvoerder Varus scheurden de vijanden in hun wreedheid in stukken. Ze onthoofden het lijk en zonden het hoofd aan keizer Augustus.

Velleius Paterculus (17 v. Chr.-31 na Chr.), *Romeinse geschiedenis*, 2, 118-119.

Suetonius (69/70-140 na Chr.), *Leven van de keizers. De vergoddelijkte Augustus*, 23.49.

Bron F

Over de Friezen, n.a.v. een bezoek aan Rome, 59 na Chr.

Zo bezochten de Friezen ook het theater in Rome. Tijdens de voorstelling, waarvan ze niets begrepen, informeerden zij naar het publiek in het theater: waar de ridderstand en de senaat zat. Toen zagen ze personen in buitenlandse klederdracht op de zitbanken van de senatoren. De Friezen vroegen hen wie zij waren. De buitenlanders antwoordden hen dat zij daar mochten zitten als eer voor hun moed en hun vriendschap voor de Romeinen. De Friezen riepen 'dat niemand vóór de Germanen kwam in dapperheid en trouw'. Ze liepen naar beneden en namen plaats te midden van de senatoren.

Publius Cornelius Tacitus (ca. 56-117 na Chr.), *Annalen*, 13.54.

Barbaars of beschaafd?

Bronnenblad vwo

Werkwijze

Hieronder staan bronteksten van Romeinse schrijvers. Ze gaan over het contact tussen Romeinen en Germaanse stammen. Wat moet je doen?

- Lees de bronteksten goed door en vraag je af:
Hoe denken de Romeinse schrijvers over de Germanen en andere volken?
Hoe *barbaars* of *beschaafd* vinden de Romeinen de andere volken?
Hebben de Romeinen *bewondering* of *minachting* voor de andere volken?
- Schrijf vervolgens de letter van de bron in het waardenkwadrant.
- Beargumenteer van elke brontekst waarom je deze op een bepaalde plaats in het waardenkwadrant hebt gezet. Daarvoor is het nodig dat je de *hoofdgedachte* van de bron achterhaalt.
- Gebruik daarbij een citaat uit de bron. Schrijf je argumentatie met het citaat op het opdrachtenblad.
- Bron A doen we klassikaal. De andere bronnen doe je individueel. Daarna volgt een bespreking in drietallen. Daarvoor gebruik je het tweede opdrachtenblad.

Bron A

Over de Belgen

Gallië bestaat uit drie delen, waarvan de Belgen er één bewonen, de Aquitaniërs een ander, en het derde het volk dat in hun eigen taal 'Kelten' genoemd worden en in onze taal Galliërs (...) Van al deze volken zijn de Belgen het dapperst, en wel doordat ze het verst verwijderd zijn van de Romeinse Provincie met haar verfijnde levenswijze. Bij hen komen het minst vaak handelaren om goederen te brengen die tot slapheid leiden. En ze zitten het dichtst bij de Germanen, die aan de andere kant van de Rijn wonen. Met hen zijn ze in voortdurende staat van oorlog.

Julius Caesar (100-44 v.Chr.), *De Gallische Oorlog*, 1.1, 1-4.

Bron B

Over de Chauken

We hebben besproken dat er in ieder geval in het Oosten verschillende volkeren langs de kust wonen, die het zonder bomen en struiken moeten stellen. Maar ook in het Noorden hebben we zulke volken gezien, te weten de Chauken.

Twee keer per etmaal komt de oceaan daar met geweldige watermassa's over een onmetelijke afstand opzetten (eb en vloed) en bedekt er de natuur waarvan het onduidelijk is of die bij het vasteland hoort of deel uitmaakt van de zee. Daar bewoont dat arme volk hoge terpen, die ze eigenhandig hebben opgeworpen tot de hoogste waterstand die ze hebben meegemaakt. Met hun hutten, die ze erop hebben gebouwd, lijken ze wel zeelieden en ze jagen rondom hun hutten op vissen die met de zee meevluchten. Ze kunnen geen vee houden en zich zo als de naburige volken met melk voeden (...) Van riet en moerasbies vlechten ze touw om visnetten van te knopen. Met de hand verzamelen ze slijk dat ze, meer door de wind dan door de zon, laten drogen tot turf en daarmee verwarmen ze hun voedsel en hun door de noordenwind verkleumde lichamen. Ze drinken uitsluitend regenwater (...) En deze volkeren spreken van slavernij als ze vandaag de dag door het Romeinse volk overwonnen worden! Zo gaat het inderdaad: het lot laat veel mensen in leven om ze te straffen.

Plinius de Oudere (23-79 na Chr.), *Natuurlijke Historiën*, 16, 2-4.

(Plinius is bestuurder geweest van de Romeinse provincie *Gallia Belgica*, die bestond uit het tegenwoordige Nederland en Duitsland tot aan de Rijn, België en Noord-Frankrijk.)

Bron C

Over de Nerviërs

Toen Caesar informeerde naar het karakter en de gewoonten van de Nerviërs, kwam hij het volgende te weten. Kooplui hadden geen toegang tot deze stam. Invoer van wijn en andere luxegoederen stonden ze niet toe, want daardoor, dachten ze, zou hun moed verslappen en hun krijgslust verminderen. Het was een woest volk, dat niets moest hebben van de andere Belgen. Die hadden zich, in de ogen van de Nerviërs, 'uitgeleverd aan de Romeinen' en hadden hun oude krijgskunsten laten varen. Zelf zouden de Nerviërs zeker geen afgezanten naar Caesar sturen en geen enkel vredesvoorstel accepteren.

Julius Caesar (100-44 v.Chr.), *De Gallische Oorlog*, 2.15, 3-6.

Bron D

Over de Bataven

De Bataven, die van al deze volken het meest opvallen door hun moed, bewonen geen groot stuk van de oever, maar wel een eiland in de Rijn. Ooit maakten ze deel uit van de Chatten, maar na een interne ruzie trokken ze verder naar deze woonplaats, waar ze deel uitmaken van het Romeinse Rijk. Zij hebben nog steeds de eer en onderscheiding van een oud bondgenootschap, want ze worden niet vernederd met de plicht belasting te betalen, en geen belastingophaler perst ze uit. Vrij van belastingafdrachten als ze zijn, zijn ze voorbestemd voor de strijd, alsof ze wapens en harnassen zijn die voor de oorlog worden gereserveerd.

Publius Cornelius Tacitus (ca. 56-117 na Chr.), *Germania*, 29.

Bron E

Over de Cherusken en de 'Varusslag' in het Teutoburgerwoud, 9 na Chr.

De mensen zijn daar echter – bij al hun barbaarsheid – uiterst sluw en geboren leugenaars. Ze voerden de ene rechtszaak na de andere. Wat zij tot dan toe volgens hun gewoonte met wapengeweld uitvochten, werd nu door de Romeinse wet bijgelegd. Daardoor voelde Varus zich eerder een rechter op het Romeinse forum dan een legeraanvoerder in het hart van Germanië. Er was toen een jonge man uit een vooraanstaand Germaans geslacht, die bekwaam was in het gevecht en snel kon denken, meer dan bij de barbaren gewoonlijk was. Hij heette Arminius en had tijdens de laatste veldtocht steeds aan onze kant gevochten. Hij had met het Romeinse burgerrecht ook de rang van een Romeinse ridder verworven.

Het dapperste leger van allemaal, het beste van de Romeinse troepen wat discipline en dapperheid betreft, werd zo in een hinderlaag gevangen. Het half verkoolde lijk van Varus scheurden de vijanden in hun wreedheid in stukken. Ze onthoofden het lijk en zonden het hoofd aan Augustus. Diens vertwijfeling was zo groot, dat hij maandenlang haren en baard liet groeien en met zijn hoofd tegen de deur bonsde: onder de uitroep 'Varus, geef mij mijn legioenen terug!'

Velleius Paterculus (17 v. Chr.-31 na Chr.), *Romeinse geschiedenis*, 2, 118-119.

Suetonius (69/70-140 na Chr.), *Leven van de keizers. De vergoddelijkte Augustus*, 23.49.

Bron F

Over de Friezen, n.a.v. een bezoek aan Rome, 59 na Chr.

Zo begaven zij zich naar Rome en de Romeinen wilden de barbaren doordringen van de macht van het Romeinse volk. Zo bezochten zij, in de tijd dat zij moesten wachten op keizer Nero, het theater. Tijdens de voorstelling, waarvan ze niets begrepen, informeerden zij naar het publiek in het theater: naar de ridderstand en waar de senaat was gezeten. Toen zagen ze personen in buitenlandse klederdracht op de zitbanken van de senatoren. Toen die op hun vraag 'Wie zijn jullie?' ten antwoord kregen, dat zij daar mochten zitten als eer voor hun moed en hun vriendschap voor de Romeinen, riepen de Friezen uit 'dat niemand vóór de Germanen kwam in dapperheid en trouw'. Ze liepen naar beneden en namen plaats te midden van de senatoren.

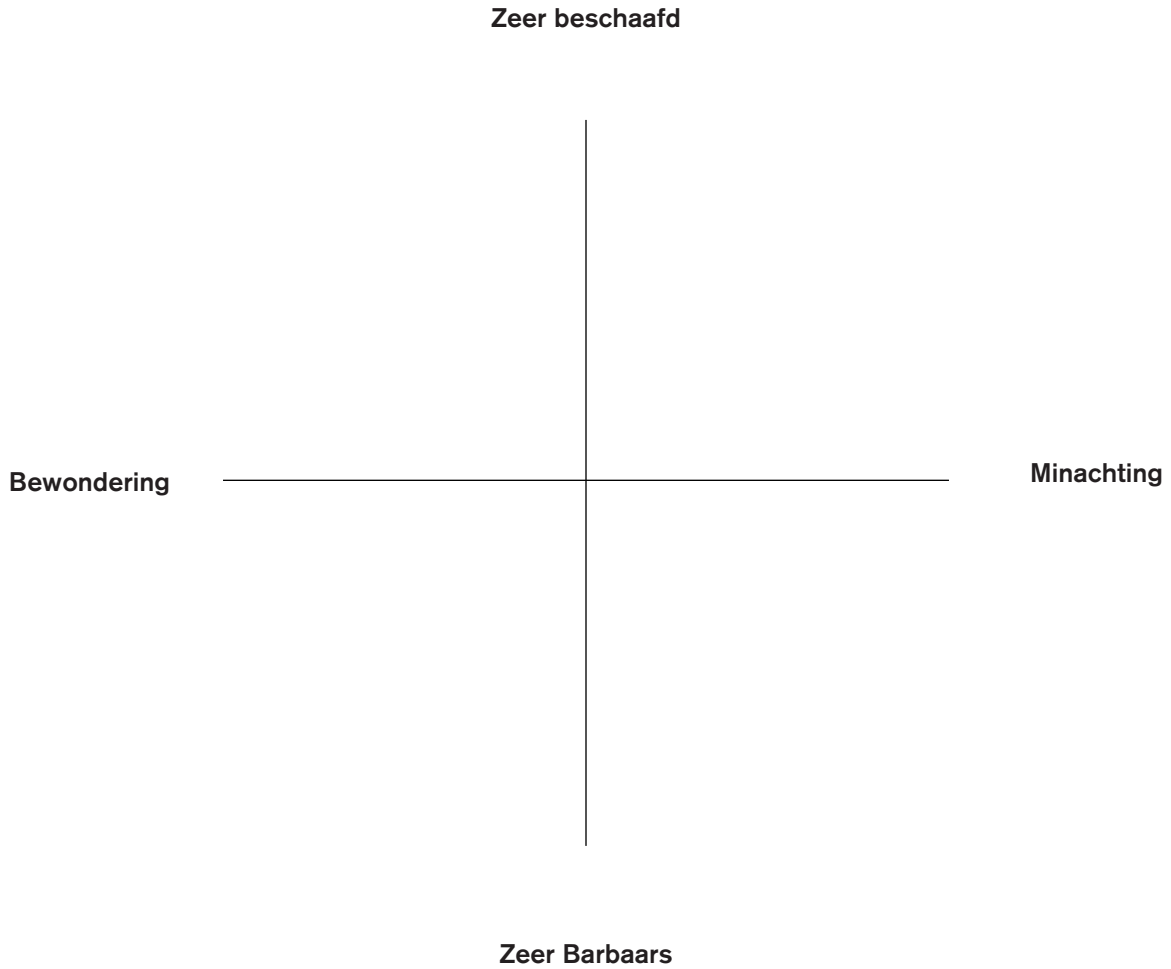
Publius Cornelius Tacitus (ca. 56-117 na Chr.), *Annalen*, 13.54.

Barbaars of beschaafd?

Kwadrant

Naam Leerling:

Klas:

Volken en stammen op het grondgebied van Nederland ten tijde van de Romeinen

- A: Belgen (Galliërs)
- B: Chauken/Chauci (Germanen)
- C: Nerviërs/Nervii (Germanen)
- D: Bataven/Batavi (Germanen)
- E: Cherusken/Teutoburgerwoud (Germanen)
- F: Friezen/Frisii (Germanen)

Barbaars of beschaafd?

Opdrachtenblad

Naam Leerling: Klas:

1. De hoofdgedachte van Bron A is (bewondering/minachting en barbaars/beschaafd)
.....
omdat in de bron staat dat
.....
.....
.....
.....

2. De hoofdgedachte van Bron B is (bewondering/minachting en barbaars/beschaafd)
.....
omdat in de bron staat dat
.....
.....
.....
.....

3. De hoofdgedachte van Bron C is (bewondering/minachting en barbaars/beschaafd)
.....
omdat in de bron staat dat
.....
.....
.....
.....

4. De hoofdgedachte van Bron D is (bewondering/minachting en barbaars/beschaafd)
.....
omdat in de bron staat dat
.....
.....
.....
.....

5. De hoofdgedachte van Bron E is (bewondering/minachting en barbaars/beschaafd)
.....
omdat in de bron staat dat
.....
.....
.....
.....

6. De hoofdgedachte van Bron F is (bewondering/minachting en barbaars/beschaafd)
.....
omdat in de bron staat dat
.....
.....
.....
.....

Barbaars of beschaafd?

Vragenblad

Naam Leerling: Klas:

1. Geef in je eigen woorden een omschrijving van het begrip barbaar vanuit Romeins perspectief. Verwerk in je omschrijving twee positieve en twee negatieve kenmerken.
.....
.....
.....

2. Iemand bewonderen zegt iets over wat je zelf belangrijk vindt. Welke waarden waren voor de Romeinen klaarblijkelijk belangrijk in de Romeinse samenleving? Geef hiervoor een verklaring.
.....
.....
.....

3. Met behulp van de bronnen kun je vaststellen dat de romanisering succesvol was. Toon dit aan met behulp van een argument uit een bron.
.....
.....
.....

4. Julius Caesar schreef een boek (bron A en C) over zijn strijd tijdens de oorlog in Gallië omdat hij van plan was zich te laten kiezen tot consul, de hoogste bestuurder in Rome in die tijd. Deze bedoeling van Caesar maakt hem een minder betrouwbare bron voor de oorlog in Gallië. Leg dit uit.
.....
.....
.....

5. Uit bron A en C zou je kunnen afleiden dat de romanisering weinig succes had. Leg uit dat deze stelling niet juist is.
.....
.....
.....

6. In het havo-examen 2010 werd de volgende vraag gesteld n.a.v. van bron B:
Stel: je doet onderzoek naar de uitbreiding van het Romeinse imperium. Je vindt deze tekst van Plinius en je vraagt je af of deze bron bruikbaar is voor twee onderdelen van je onderzoek:
 - De leefwijze van Germaanse stammen aan de grens van het Romeinse Rijk.
 - De argumenten die de Romeinen gebruiken om hun imperialisme te rechtvaardigen.Bepaal de bruikbaarheid van deze bron voor je onderzoek door: eerst bij elk van beide onderdelen de informatie te noteren die de bron er over geeft en vervolgens uit te leggen dat de functie van Plinius de betrouwbaarheid van de bron voor elk onderdeel waarschijnlijk vergroot en ten slotte uit te leggen waarom over de eigen opvattingen van de Chauken weinig zekerheid bestaat.
.....
.....
.....
.....

Barbaars of beschaafd?

Vragenblad (antwoordmodel)

Naam Leerling: Klas:

1. Geef in je eigen woorden een omschrijving van het begrip barbaar vanuit Romeins perspectief. Verwerk in je omschrijving twee positieve en twee negatieve kenmerken.
Positieve kenmerken: Vrij volk/vrij van belasting, dapper, moedig, voorbestemd voor de strijd en weinig beïnvloed door Romeinse luxe.
Negatieve kenmerken: Sluw/leugenachtig, onderdanig en erbarmelijke leefomstandigheden/leven als beesten, houden zich niet aan de omgangsregels/zeden.
2. Iemand bewonderen zegt iets over wat je zelf belangrijk vindt. Welke waarden waren voor de Romeinen klaarblijkelijk belangrijk in de Romeinse samenleving? Geef hiervoor een verklaring.
Voor de Romeinen waren dapperheid en moed belangrijke waarden. Tijdens de uitbreiding van het Romeins imperium en de instandhouding ervan, was het belangrijk een sterk leger te hebben. Militaire waarden als discipline, een afkeer van luxe en moed hadden grote invloed op de Romeinse samenleving.
3. Met behulp van de bronnen kun je vaststellen dat de romanisering succesvol was. Toon dit aan met behulp van een argument uit een bron.
De Cherusken namen het Romeins recht over en maakten daar veelvuldig gebruik van / Arminius vocht met de Romeinen mee.
4. Julius Caesar schreef een boek (bron A en C) over zijn strijd tijdens de oorlog in Gallië omdat hij van plan was zich te laten kiezen tot consul, de hoogste bestuurder in Rome in die tijd. Deze bedoeling van Caesar maakt hem een minder betrouwbare bron voor de oorlog in Gallië. Leg dit uit.
De bedoeling van Caesar om tot consul gekozen te worden maakt hem een minder betrouwbare bron, omdat hij er belang bij heeft zijn eigen rol in de oorlog zo gunstig mogelijk (voor Rome) af te schilderen / door een heldenrol voor zichzelf te creëren meer stemmen kan halen.
5. Uit bron A en C zou je kunnen afleiden dat de romanisering weinig succes had. Leg uit dat deze stelling niet juist is.
De bron is geschreven door Caesar, terwijl hij het noordelijk deel van Europa aan het veroveren was. Alhoewel er wel al contacten waren, o.a. via de handel, was dit deel van Europa nog niet veroverd door de Romeinen. Van romanisering kon dus nog niet echt sprake zijn.
6. In het havo-examen 2010 werd de volgende vraag gesteld n.a.v. van bron B:
Stel: je doet onderzoek naar de uitbreiding van het Romeinse imperium. Je vindt deze tekst van Plinius en je vraagt je af of deze bron bruikbaar is voor twee onderdelen van je onderzoek:
 - De leefwijze van Germaanse stammen aan de grens van het Romeinse Rijk.
 - De argumenten die de Romeinen gebruiken om hun imperialisme te rechtvaardigen.Bepaal de bruikbaarheid van deze bron voor je onderzoek door: eerst bij elk van beide onderdelen de informatie te noteren die de bron er over geeft en vervolgens uit te leggen dat de functie van Plinius de betrouwbaarheid van de bron voor elk onderdeel waarschijnlijk vergroot en ten slotte uit te leggen waarom over de eigen opvattingen van de Chauken weinig zekerheid bestaat.
 - *De informatie over de leefwijze van Germaanse stammen is, dat wordt beschreven hoe de Chauken erin slagen in het getijdengebied van de Noordzee te*

overleven / wonen op terpen / een armoedig bestaan leiden.

- *De informatie over de argumenten die de Romeinen gebruiken om hun imperialisme te rechtvaardigen is, dat Plinius vindt dat de Romeinen de overwonnen volken beschaving/welvaart/ontwikkeling brengen.*

De functie van Plinius vergroot waarschijnlijk de betrouwbaarheid van de bron, want:

- *als bestuurder van een grensprovincie beschikt hij over (militaire) inlichtingen over de leefwijze van volken aan de andere kant van de grens.*
- *als bestuurder van een grensprovincie/hoge Romeinse politicus/militair kent hij (de argumenten voor) het Romeinse imperialisme van binnenuit.*
- *Over de eigen opvattingen van de Chauken bestaat weinig zekerheid omdat zijzelf nog geen schrift hebben/in de prehistorie leven, waardoor van hun eigen opvattingen (door henzelf) niets is vastgelegd.*